

РАДА ПРЕЗИДЕНТІВ АКАДЕМІЙ НАУК УКРАЇНИ

ЗАСІДАННЯ

від 5 квітня 2017 р.

ПРОТОКОЛ

Головує академік НАН України Б.Є. Патон, президент Національної академії наук України, голова Ради президентів академій наук України

Присутні:

члени Ради президентів академій наук України (далі – Рада):

Б.Є. Патон – президент Національної академії наук України, голова Ради, академік НАН України; Я.М. Гадзало – президент Національної академії аграрних наук України, академік НААН України; В.І. Цимбалюк – президент Національної академії медичних наук України, академік НАМН України; В.Г. Кремень – президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАН України; О.В. Петришин – президент Національної академії правових наук України, академік НАПрН України; А.В. Чебикін – президент Національної академії мистецтв України, академік НАМ України; В.Л. Богданов – головний учений секретар Національної академії наук України, відповідальний секретар Ради, академік НАН України;

Беруть участь у засіданні:

С.І. Пирожков – віце-президент Національної академії наук України, академік НАН України; А.Г. Загородній – віце-президент Національної академії наук України, академік НАН України; В.С. Стогній – заступник Голови Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, керівник Секретаріату Комітету;

запрошені: О.Н. Кубальський, начальник Науково-організаційного відділу (НОВ) Президії НАН України; В.М. Палій – начальник Відділу наукових і керівних кадрів НАН України; О.П. Ульяненко – заступник начальника НОВ Президії НАН України; О.В. Бахонський – учений секретар Сектору з координації наукових досліджень НОВ Президії НАН України; Ю.А. Акімов – провідний науковий співробітник ДУ «Центр проблем наукового забезпечення розвитку регіонів НАН України».

На розгляд винесено такі питання:

1. Ноосферні зміни та цивілізаційний вибір України.
2. Про обрання нових членів академії в національних галузевих академіях наук України.
3. Про підсумки аудиту системи досліджень та інновацій незалежною комісією експертів у рамках програми «Горизонт–2020».
4. Про діяльність аспірантури в наукових установах національних академій наук України у контексті положень нових законів України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність».
5. Про бюджетне фінансування Національної академії наук України і національних галузевих академій наук України.

6. Різне.

Про підсумки подання робіт на здобуття Державних премій України в галузі науки і техніки.

Б.Є. Патон відкрив засідання Ради, оголосив список учасників засідання Ради, ознайомив з проектом порядку денного засідання та запропонував регламент роботи.

Порядок денний і регламент роботи Ради прийняті.

Далі Рада перейшла до розгляду питань за порядком денним.

1. Слухали: **Наукову доповідь «Ноосферні зміни та цивілізаційний вибір України»**

(С.І. Пирожков, В.Г. Кремень, Б.Є. Патон)

Доповідач – С.І. Пирожков (доповідь супроводжувалась демонстрацією слайдів).

Основні тези доповіді такі:

В останнє десятиліття свого життя академік В.І. Вернадський прийшов до висновку щодо невідворотності еволюції біосфери Землі, про кількісні та якісні зміни її головної складової частини – живої речовини, етапів розвитку біосфери. А тому – поява людини та вплив її діяльності на оточуюче природне середовище є не випадковим процесом, а певним закономірним етапом еволюції біосфери. У 1937-1938 роках В.І. Вернадський узагальнив *вчення про ноосферу* у книзі «Наукова думка як планетне явище», яка містить глибокі роздуми щодо еволюції людства у геологічному та соціально-історичному масштабах часу. На думку багатьох дослідників – це перший у всесвітній літературі досвід узагальнення еволюції нашої планети як єдиного *космічного, геологічного, біогенного та антропогенного процесу*. У роботі розкривається провідна перетворювальна роль науки і соціально-організованої праці людства у сучасному і майбутньому планети. Сьогодні є підстави говорити, що геніальний учений сформулював

задатки **«ноосферної цивілізації – світу науки, інженерії, технологій і людини»**, яка рухається на зміну традиційним цивілізаціям, заснованим на цінностях трьох глобальних світів: **християнського, східного (буддійського) і мусульманського** – по кількості ментальностей, що розвинулися на основі трьох світових релігій. Сучасна людська цивілізація є глобальною, як яскраво показав В.І. Вернадський у своїй *концепції ноосфери як сфери людського розуму*. Вона інтегрує різні народи і країни на базі спільних гуманістичних цінностей.

Україна знаходиться на периферії євроатлантичної та православної цивілізацій, а також у віддаленій зоні ісламського цивілізаційного світу. Можна говорити про наявність у суспільстві хоча й суперечливих, але реально існуючих **двох цивілізаційних ідентифікацій: євроатлантичної і православної** цивілізацій, ядрами яких є північноатлантична (протестантська) та євразійська (московсько-православна). Цивілізаційна двовекторність притаманна населенню України як на індивідуальному, так на соціогруповому та регіональному рівнях. В країні сьогодні не просто відбувається зустріч євроатлантичної та православної (й почасти мусульманської цивілізацій), а **проходить лінія зіткнення домінуючих цивілізацій християнського світу – північноатлантичної (протестантської) та євразійської (московсько-православної)**. Це зумовлює цивілізаційну розколотість українського суспільства, яка проявляється регіональною та індивідуальною ментальністю, показником чого є незбіг між декларативною орієнтацією на цивілізаційну модель розвинутого Заходу та уявленнями щодо тих практик, які притаманні обраному цивілізаційному контуру. В Україні не вирішена до кінця проблема подолання системної «кризи цивілізаційної самоідентифікації», яка хоча і притаманна більшості сучасних держав світу, у зв'язку із процесами глобалізації, але в нашій країні відчувається особливо гостро у контексті глибоких соціально-економічних і політичних трансформацій, які вона проходить, і які спонукають до вибору найбільш оптимальної моделі облаштування суспільного життя – за критеріями виробничої ефективності і гуманістичної духовності. Попри помітне зростання у суспільстві цінностей особистості, воно ще міцно тримається у життєвих практиках за минулі поведінкові моделі – *патерналізм, підданську культуру, політичну пасивність, розрахунки на вождя та політичний режим тощо*. Продовжує діяти один із визначальних чинників цивілізаційної невизначеності – **нестабільність соціальної структури, українці ще досі не стали нацією середнього класу, об'єднаного спільним інтересом, яким спрямовується цивілізаційний вектор усього суспільства**. Значного поширення в українському суспільстві набуло явище соціальної невпевненості, значною мірою зумовлене рудиментами радянської практики «керівного всевладдя», яка у квазіринкових умовах набула обличчя неофеодалізму з його глибокою прірвою між правлячою верствою та суспільною масою у політичних, ідеологічних, соціально-економічних проявах. Наявне «цивілізаційне обличчя» України дає їй мало шансів бути сприйнятою у світі як поважний суб'єкт міжнародних відносин, здатний до самостійного вирішення своїх проблем.

У сучасному світі є конкуренція декількох цивілізаційних проектів, що пропонуються державами – світовими лідерами, кожен з яких претендує на роль глобальної матриці. У результаті сучасний світ є світом боротьби цивілізаційних

проектів наддержав й тих держав, яких вони втягують у свою орбіту. Позначеній тенденції протистоїть тенденція *консенсусного плюралізму*, в ричищі якої сучасний світ постає діалогом і консенсусом різноманітних цивілізаційних проектів. Геополітичні, військово-політичні й економічні реалії показують, що **саме на цій основі слід будувати цивілізаційний проект України**, який з необхідністю потребує консенсусного плюралізму і в середині країни – тобто плюральності проектів гідної самореалізації людини. Під гідною самореалізацією людини розуміється розкриття її життєвого потенціалу в тілесному, творчому й духовному вимірах, що робить її креативною, а тому корисною для сучасного інноваційного суспільства.

Сьогодні перед Україною особливо гостро постає доленосне питання цивілізаційного вибору. У масовій свідомості такий вибір асоціюється з обранням геополітичного регіону, блоку чи союзу країн, куди повинна увійти Україна. Проте цивілізаційний вибір країни як суб'єкту світової історії є передусім *вибором способу життя і цінностей, які є продуктивними для розвитку країни та її громадян на тому чи іншому етапі її державного становлення, незалежно від форми зовнішньополітичної інтеграції*. На основі цього обираються зовнішньополітичні партнери, союзи, блоки тощо.

Завдання створення цивілізаційного проекту України на сучасному етапі повному актуалізує значення Національної академії наук, зокрема Секції суспільних і гуманітарних наук, яка на основі системного аналізу сучасних глобальних загроз та викликів нашій державі здатна створювати парадигми цивілізаційних реформ, а також оцінювати гуманітарні небезпеки й ризики на цьому шляху, здійснюючи креативне узагальнення стратегій та футурологічних сценаріїв майбутнього розвитку України. Лише завдяки такій ролі Національної академії наук цивілізаційний проект України буде не проектом цивілізації буферу між Заходом та Сходом, а проектом цивілізації гуманістичних інновацій – **проектом ноосферної цивілізації гідної самореалізації людини**. Його гаслом повинно стати: «гідна самореалізація людини – сильна країна». Втілення такого проекту в життя в науково обґрунтованому вигляді – фундаментальна умова забезпечення національної безпеки і самого існування України як незалежної держави.

Доповідач зупинився також на деяких положеннях Національної доповіді «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дій», яка є інтегрованим результатом наукових досліджень, виконаних у межах дослідницьких проектів установ НАН України у галузі соціогуманітарних наук у 2016 р., що були викладені ним на засіданні Президії НАН України, що відбулося 29 березня 2017 р. Як підкреслив доповідач, доповідь на засіданні Ради, власне, є продовженням та розвитком викладених у Національній доповіді матеріалів.

Доповіді С.І. Пирожкова високо оцінили у виступах Б.Є. Патон і В.Г. Кремень, який до того ж яскраво прокоментував і розвинув окремі положення, зокрема щодо гасла «гідна самореалізація людини – сильна країна». Як зауважив В.Г. Кремень, «гідна самореалізація людини є квінтесенцією прогресу, розвитку людства. Саме розвиток людини сьогодні як ніколи раніше визначає усі сфери суспільного життя».

На завершення розгляду питання членам Ради була презентована книга «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь».

Б.Є. Патон при цьому зауважив, що було б доцільно це видання скоротити і підготувати скорочене видання для широкого розповсюдження.

Рада президентів академій наук України *ухвалила*:

1. Доповідь віце-президента НАН України академіка НАН України С.І. Пирожкова «Ноосферні зміни та цивілізаційний вибір України» взяти до відома.

2. Вважати за доцільне Національній академії наук України та національним галузевим академіям наук України:

2.1. Активізувати роботу щодо вивчення та популяризації внеску академіка В.І. Вернадського у дослідження закономірностей і перспектив цивілізаційного поступу людства, значення науки у цьому процесі.

2.2. Спільно з вищими навчальними закладами України забезпечувати на постійній основі підготовку наукових праць, проведення наукових конференцій з проблем глобальних цивілізаційних трансформацій та їх вплив на соціокультурний розвиток України.

3. Сприяти систематичному фаховому висвітленню у засобах масової інформації та комунікації питань сучасного стану і перспектив цивілізаційного розвитку України, шляхів суспільної консолідації, спрямованої на здійснення українським суспільством продуктивного цивілізаційного вибору.

4. Рекомендувати Національній академії наук України (Секції суспільних і гуманітарних наук) підготувати скорочене видання книги «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь» для широкого розповсюдження.

2. Слухали: Про обрання нових членів академії в національних галузевих академіях наук України.

(В.Г. Кремень, Я.М. Гадзало, О.В. Петришин, Б.Є. Патон, А.В. Чебикін, В.І. Цимбалюк, В.М. Палій, В.Л. Богданов)

Президенти національних галузевих академій наук України проінформували про результати виборів нових членів академій – дійсних членів (академіків) та членів-кореспондентів, які відбулися у 2016 р. та у 2017 р. й проходили у відповідності до нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», а саме: обрання членів-кореспондентів здійснювалось таємним голосуванням усіх академіків та членів-кореспондентів, а обрання дійсних членів (академіків) – відкритим голосуванням усіх академіків цієї академії. При цьому для надання більш ретельного підрахунку голосів при здійсненні відкритого голосування членам академії – учасникам виборних процедур загальних зборів академії під час реєстрації надавались спеціальні картки для голосування (щось подібне до мандату).

Вибори дійсних членів Національної академії педагогічних наук (НАПН) України, членів-кореспондентів НАПН України та обрання іноземних членів НАПН України проведено на Загальних зборах НАПН України, які проходили 20-21 жовтня 2016 р. Вибори членів НАПН України відбулися після 6-річної перерви (першопричиною такої перерви була відсутність необхідних бюджетних коштів, у тому числі коштів для виплати новим членам Академії довічної плати у визначеному Кабінетом Міністрів України розмірі). Вибори проводилися чітко за положенням нового Закону, тобто: на обрання дійсним членом (академіком) міг балотуватися лише член-кореспондент, а на обрання членом-кореспондентом – лише особа, яка має ступінь доктора наук. Обрано усього – 15 дійсних членів (академіків) НАПН України та 25 членів-кореспондентів НАПН України. За результатами такого поповнення середній вік членів НАПН України зменшився на 5 років. В.Г. Кремень наголосив на тому, що будь-яких порушень установлених виборчих регламентів при здійсненні виборів не відбулось, а також підкреслив, що, безумовно, вибори у члени Академії у подальшому мають проводитись регулярно відповідно до чинного Закону раз на три роки.

Щодо запитання (Б.Є. Патон) про здійснення виплати довічної плати за звання новообраним членам Академії – президент НАПН України проінформував, що якийсь час була затримка, а далі за дозволом центральних органів виконавчої влади в установленому для бюджетних організацій порядку шляхом перенесення видатків з однієї програми на іншу винайшли необхідні кошти, за рахунок яких і виплачувалась доплата у 2016 р., а у 2017 р. – ця доплата здійснюється згідно з чинним порядком, як і усім іншим членам Академії.

Загальні збори Національної академії аграрних наук України, на яких обирали нових членів Академії, як розповів Я.М. Гадзало, відбулись у листопаді 2016 р. До цього виборів нових членів Академії не проводили 5 років (причини ті ж, що й у НАПН України та загальні для усіх академій – брак коштів). Вибори проходили чітко у відповідності з положеннями нового Закону, відкрите голосування проводилось із застосуванням відповідних (персональних) карток – мандатів, що, безумовно, надавало гарантій більш точного підрахунку голосів. Вибори відбулися, без будь-яких порушень і непорозумінь. Усього обрано 14 нових дійсних членів (академіків) та 29 членів-кореспондентів НААН України. Склад членів Академії після обрання нових членів «помолодшав», у середньому, на 5 років. Як зазначив президент НААН України, вибори додали упевненості в тому, що Національна академія аграрних наук України працює і є цілком життєздатною науковою установою. Новообраним членам Академії у 2017 р. виплачується академічна доплата.

Вибори у члени Національної академії правових наук України відбулись 16-17 березня 2017 р. на Загальних зборах Академії. Як проінформував О.В. Петришин, напередодні на засіданні Президії НАПрН України було розглянуто та схвалено нову редакцію Положення про порядок обрання дійсних членів (академіків), членів-кореспондентів та іноземних членів НАПрН України. Головну роль у результатах виборів відіграли відділення Академії, які дуже ретельно відбирали і рекомендували кандидатів для обрання. Усього на 23 вакантних місця (6 вакансій дійсних членів (академіків) та 17 вакансій членів-кореспондентів) претендували 86 осіб. Вибори проходили за новою процедурою,

у повній відповідності до положень чинного нового Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність». За результатами голосування було обрано 6 академіків та 11 членів-кореспондентів. 6 вакансій членів-кореспондентів НАПрН України залишились незаповненими, що, за словами президента Академії, стало звичною ситуацією через певні (надумані) протиріччя й суперництво між регіональними неформальними угрупованнями. Як результат – незаповнені ті чи інші вакансії. Але головним результатом виборів нових членів Академії є свідчення того, що Академія – жива і розвивається. Не зважаючи на те, що ще в оголошеннях про проведення виборів було зазначено про певні проблеми з виплатами довічних доплат новообраним членам Академії, конкурс претендентів був, обрані достойніші. Виплата довічних доплат здійснюється, як і належить.

Далі відбулось жваве обговорення проблем здійснення виборів членів академії після проходження претендентами етапу обрання відділеннями академії (В.І. Цимбалюк, О.В. Петришин, В.Г. Кремень).

А.В.Чебикін проінформував учасників засідання, що у Національній академії мистецтв України також не проводили 5 років виборів нових членів Академії. Вибори мають відбутись у 2017 р. вже згідно з новими положеннями чинного Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Але існує дуже серйозна проблема і перепона – справа у тому, що за Законом на обрання академіком (дійсним членом академії) може претендувати і бути обраним член-кореспондент академії, а от для того, щоб бути обраним членом-кореспондентом, необхідно мати науковий ступінь доктора наук, що навіть для найвидатніших представників творчих професій (художників, музикантів, акторів, режисерів і співаків, композиторів і диригентів) скоріше – виняток, ніж правило. Прийнятий НАМ України новий Статут прирівнює видатних митців до володарів докторських ступенів, що, на жаль, не узгоджується з положенням Закону. Це питання вже обговорювалось на минулому засіданні Ради президентів академії наук України, НАМ України зверталась у різні державні інституції, але проблема поки що ніяк не вирішується. Тому можливі вибори (поки що) лише дійсних членів (академіків) НАМ України. О.В.Петришин пообіцяв А.В.Чебикіну, що НАПрН України постарається підготувати обґрунтовані пропозиції (розробити своєрідний алгоритм), завдяки якому, можливо, цю проблему буде змога вирішити. А.В.Чебикін запропонував доповнити проект рішення з питання, що розглядається, записом щодо надання Радою президентів академії наук України певної підтримки НАМ України у наданні НАМ України можливості обирати членів-кореспондентів з числа видатних митців (без ступеня доктора наук) у рамках чинного Закону.

Що стосується виборів нових членів Національної академії медичних наук України, В.І.Цимбалюк повідомив, що вибори планувалося провести ще у 2016 р. вже відповідно до положень нового Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність», але через низку адміністративних і організаційних проблем вони не відбулись. Були оголошені вибори на 6 вакансій академіків і 15 – членів-кореспондентів НАМН України. Можливість проведення виборів майже через рік за цим оголошенням викликала сумніви у членів Ради. Низку роз'яснень з цього приводу дав В.М.Палій за пропозицією Б.Є.Патона. Він же пообіцяв надати

В.І. Цимбалюку більш детальні консультації і роз'яснення з проблеми, що обговорювалась.

В.Л. Богданов акцентував увагу членів Ради на сумнівно демократичній процедурі обрання дійсних членів (академіків) академій відкритим голосуванням. Пропозиції з виправлення цього становища у вигляді внесення поправок до чинного Закону були в установленому порядку внесені до Верховної Ради України. Законопроект щодо внесення поправок вже пройшов перше читання. У разі необхідності Рада могла б ще раз звернутися з проханням врахувати запропоновані поправки.

Б.Є. Патон висловив упевненість у необхідності встановити єдиний порядок обрання дійсних членів (академіків) і членів-кореспондентів академій наук, а також запропонував А.В.Чебикіну доповнити підготовлений проект рішення з розглянутого питання пунктом стосовно порядку обрання членів-кореспондентів НАМ України, а Раді – прийняти рішення в цілому.

Рада президентів, заслухавши і обговоривши інформацію про перебіг та результати обрання нових членів в національних галузевих академіях наук України у контексті нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», *ухвалила*:

1. Інформацію щодо обрання нових членів академії в національних галузевих академіях наук України за новим Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» взяти до відома.

2. Вважати за доцільне і у подальшому оперативно розглядати і обговорювати проблеми, пов'язані з імплементацією положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» для напрацювання узгоджених рекомендацій і заходів.

3. Підтримати клопотання Президії Національної академії мистецтв України щодо порядку обрання членів-кореспондентів Академії: членами-кореспондентами НАМ України обираються не тільки вчені, які мають науковий ступінь доктора наук, але й діячі національного мистецтва України, у творчому доробку яких є визначні твори мистецтва, які створили свої мистецькі школи, поєднують педагогічну та творчу діяльність.

3. Слухали: Про підсумки аудиту системи досліджень та інновацій незалежною комісією експертів у рамках програми «Горизонт-2020».

(А.Г. Загородній, В.І. Цимбалюк, В.Г. Кремень, Б.Є. Патон)

З інформацією виступив А.Г. Загородній.

Наприкінці минулого року оприлюднено результати аудиту системи досліджень та інновацій України, який здійснила незалежна комісія експертів Єврокомісії. Результати аудиту було попередньо презентовано науковій громадськості і представникам влади, оприлюднено у вітчизняних засобах масової інформації. Підсумковий звіт має обсяг понад 70 сторінок. Звіт містить 7, так званих, ключових політичних послань, основний акцент яких полягає у необхідності віднесення сфери науки та інновацій до ключових чинників розвитку

країни, та 30 конкретних рекомендацій, що стосуються вдосконалення сфери науково-технічної та інноваційної діяльності України. Низку рекомендацій присвячено Національній академії наук України та національним галузевим академіям наук України. Президія НАН України на своєму засіданні 8 лютого 2017 р. розглянула питання про результати зазначеної експертної оцінки і прийняла відповідне рішення. Зокрема, визнано за доцільне враховувати результати експертної оцінки при реформуванні вітчизняної наукової сфери та удосконаленні діяльності НАН України. Висловлено підтримку експертних висновків щодо необхідності збільшення державних витрат на дослідження і розробки та щодо необхідності найскорішого налагодження ефективної діяльності Національної ради України з розвитку науки і технологій і Національного фонду досліджень України як основних елементів реформування науково-інноваційної системи України. Аудитори акцентували увагу на необхідності посилення сприяння дослідницької діяльності інститутів НАН України інноваційному прогресу в країні, визначення сфер досліджень (і відповідних інститутів), що мають бути вдосконалені для досягнення цієї мети. Президія НАН України ще у листопаді 2016 р. розглянула питання «Про реформування діяльності НАН України для ефективного наукового супроводження реалізації пріоритетів економічного розвитку держави» та затвердила відповідні заходи. Реалізується рекомендація стосовно оцінки протягом наступних 4–5 років ефективності діяльності всіх дослідницьких установ і центрів із використанням розробленої в НАН України методики оцінювання ефективності діяльності наукових установ. Зазначену методику після апробації доопрацьовано і затверджено рішенням Президії НАН України. Протягом поточного та наступних чотирьох років планується провести оцінювання за цією методикою всіх наукових установ Академії. З метою реалізації рекомендації стосовно належного представлення здобутків вітчизняної науки у світовому інформаційному просторі в Академії розпочато роботу щодо оптимізації та удосконалення мережі наукових періодичних видань з точки зору їх відповідності вимогам світових наукометричних баз даних Scopus та Web of Science. З метою використання можливостей, які відкриває перед Україною міжнародне науково-технічне співробітництво, передбачається розширити участь науковців Академії в інформаційних заходах і тренінгах з підготовки заявок на участь у міжнародних проектах, насамперед, за підтримки координаційних проектів програми «Горизонт-2020» та національних контактних пунктів цієї програми. Аудитори рекомендують «вжити дії стосовно вікового та гендерного різноманіття кадрових ресурсів у великих дослідницьких організаціях, у тому числі керівних органах академій». Визнано за доцільне це питання опрацювати при черговому обранні нового складу Президії НАН України, бюро відділень Академії та вчених рад наукових установ.

Водночас Президія НАН України відзначила, що окремі рекомендації міжнародного аудиту недостатньо співвідносяться з реаліями кризового стану наукової сфери в Україні, насамперед її забезпеченням кадровими, матеріально-технічними, інформаційними та фінансовими ресурсами. Також, визнано неприйнятною експертну рекомендацію щодо нарощування коштів Національного фонду досліджень за рахунок зменшення обсягів базового

фінансування НАН України. Адже програмно-цільові та конкурсні засади організації досліджень, які було започатковано в НАН України у 2003 р., довели свою високу ефективність, а цільове фінансування відповідних наукових проектів здійснюється виключно за рахунок базового фінансування НАН України. Водночас реалізація багатьох рекомендацій незалежного аудиту дозволить поліпшити ситуацію в системі досліджень та інновацій України в цілому і у сфері академічної науки зокрема. Тим більше, що низка рекомендацій співпадає з заходами щодо удосконалення діяльності НАН України, які вже втілюються в життя.

Обговорено можливість і перспективи одержання та збільшення обсягів виділення бюджетних коштів на наукову галузь з огляду на рекомендації закордонних аудиторів, а також перебіг утворення нових (за Законом про науку) управлінських структур – Наукової ради України з питань розвитку науки і технологій, її складових – Наукового комітету та Адміністративного комітету.

Заслухано запропонований проект рішення Ради з питання. Рішення схвалено.

Рада президентів академій наук України *ухвалила*:

1. Взяти до відома результати експертної оцінки системи досліджень та інновацій України, яку здійснила незалежна комісія експертів в рамках програми «Горизонт–2020», і вважати доцільним їх врахування, в основному, при реформуванні вітчизняної наукової сфери та удосконаленні діяльності національних академій наук України.

2. Вважати за доцільне, за прикладом Національної академії наук України, розглянути результати експертної оцінки системи досліджень та інновацій України на засіданнях президій національних галузевих академій наук України.

3. Експертну рекомендацію щодо нарощування коштів Національного фонду досліджень України за рахунок зменшення обсягів базового фінансування НАН України вважати неприйнятною, враховуючи, що програмно-цільові та конкурсні засади організації досліджень, що були започатковані в НАН України і в національних галузевих академіях наук України, довели свою високу ефективність.

4. Слухали: Про діяльність аспірантури в наукових установах національних академій наук України у контексті положень нових законів України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність».

(А.Г. Загородній, Б.Є. Патон, В.Г. Кремень, В.І. Цимбалюк, А.В. Чебикін)

Доповідач – А.Г. Загородній.

Протягом останніх років відбувається систематичне зменшення обсягів підготовки наукових кадрів у аспірантурі НАН України. Так, якщо у 2011 р. в аспірантурі 142 наукових установ навчалося 2669 осіб, то у 2016 р. кількість цих установ зменшилася до 136, а чисельність аспірантів – до 1500. Навіть з поправкою на механічні втрати (Крим та Донбас) це є наслідком і наочним

свідченням скрутного стану наукових установ, прогресуючого погіршення становища наукових працівників, а відтак подальшого падіння привабливості наукової діяльності і престижності наукової кар'єри.

Державним замовленням у 2016 р. прийом до аспірантури Національної академії наук України передбачався в обсязі 418 місць очної форми навчання. Водночас за результатами конкурсу було зараховано лише 243 особи. У зв'язку з цим вперше за тривалий час державний план прийому до аспірантури виконано лише на 58,1%. На контрактну форму навчання (в основному заочну) було прийнято 34 особи (12,3% від загального обсягу прийому). Проект державного замовлення на прийом до аспірантури в 2017 р. становить 332 місця, «освоєння» якого видається досить проблематичним. З минулого року для НАН України скасовано прийом на навчання за державним замовленням в аспірантуру без відриву від виробництва (заочну) – така форма підготовки віднині може практикуватися лише на контрактних засадах або замінюватися прикріпленням здобувачів (з числа працівників тієї самої наукової установи).

У 2016 р. аспірантуру наукових установ НАН України закінчило 549 осіб (370 – з відривом від виробництва), 38 з них (6,9%) завершили навчання в аспірантурі із захистом кандидатської дисертації (у попередньому році – 5,9%). До речі, подібні показники захисту кандидатських дисертацій випускниками аспірантури розглядаються органами фінансового контролю як «нерезультативне використання коштів державного бюджету».

З числа випускників аспірантури з відривом від виробництва на роботі в наукових установах НАН України у 2016 р. залишено 265 осіб (72,6%). У попередньому році цей показник складав 80,4%. Практично нанівець зійшла підготовки аспірантів-іноземців. Станом на 1 січня 2017 р. у двох наукових установах НАН України навчалися тільки 4 іноземних аспіранти.

Чи не єдиним позитивом у сфері аспірантури академічних установ є те, що у 2017 р. уперше за тривалий час закладено у бюджетне фінансування за державним замовленням кошти на оплату праці наукових керівників.

Останнім часом відбуваються докорінні зміни у системі функціонування аспірантури, пов'язані із запровадженням норм та вимог нового Закону України «Про вищу освіту». Перш за все, це – необхідність отримання науковими установами ліцензії на право провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти. На час засідання Ради такі ліцензії вже мають 64 наукові установи НАН України за 32 спеціальностями. Ще 21 установа знаходиться на різних стадіях підготовки та подання документів для отримання ліцензій. Водночас із 136 наукових установ НАН України, які дотепер здійснювали підготовку наукових кадрів через аспірантуру, 50 (37%) з 11 відділень НАН України та установ при Президії НАН України досі не приступили до оформлення ліцензій. Натомість у 3 відділеннях НАН України (математики, економіки, а також біохімії, фізіології і молекулярної біології) майже 100% наукових установ вже отримали ліцензії на право провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти. А відсутність ліцензії на право провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти матиме наслідком не тільки ліквідацію аспірантури у відповідних наукових установах, але й втрату права готувати

здобувачів і, найголовніше, відкривати спеціалізовані ради для захисту дисертацій.

Імплементация норм нового Закону «Про вищу освіту» в частині діяльності аспірантури ставить перед академічними установами цілу низку проблем, які, з одного боку, потребують завершення розробки відповідної підзаконної нормативно-правової бази та задіяння усіх передбачених законом механізмів (зокрема, мало б, нарешті, запрацювати Національне агентство з оцінювання якості вищої освіти тощо), а з іншого – спільного пошуку цих шляхів безпосередньо у наукових установах. Так, законом передбачено можливість підготовки докторів філософії за спільними освітньо-науковими програмами наукових установ з вищими навчальними закладами, проте відповідну ліцензію має отримати тільки один з учасників цього процесу. Відтак виникає й питання фінансового забезпечення для другого партнера такої програми. Обов'язковою умовою діяльності аспірантури є акредитація відповідних освітніх програм, а це, у свою чергу, тягне за собою планування та проведення навчальних занять за встановленими МОН України нормами педагогічного навантаження. Як реалізувати ці норми, планувати та оплачувати працю викладачів в умовах академічних установ з невеликою кількістю аспірантів – залишається відкритим питанням. Одним з шляхів забезпечення оплати праці науковців НАН України, які беруть участь в освітньому процесі, могло б бути збільшення коштів спеціального фонду бюджету. До 2016 р. включно в НАН України при вступі до аспірантури проводилися вступні іспити з філософії, але в більшості вищих навчальних закладах МОН України цей іспит відсутній. З метою підвищення конкурентоспроможності Президія НАН України підтримує пропозиції деяких інститутів НАН України стосовно скасування вступного іспиту з філософії для вступників до аспірантури наукових установ НАН України.

У нових умовах потребує змін політика формування докторантури наукових установ. Скорочення строку навчання в докторантурі підвищує відповідальність вчених рад при рекомендації кандидатів на навчання, тобто докторантура має використовуватись не для написання, а для завершення докторської дисертації. На початок 2017 р. в докторантурі 60 наукових установ НАН України навчалася 171 особа, з них 6,4% за контрактом. У 2016 р. прийнято на навчання за державним замовленням 55 докторантів. План прийому до докторантури виконано на 100%. Завершили навчання в докторантурі у 2016 р. 56 осіб, із захистом докторської дисертації – троє (5,1%). План випуску з докторантури за державним замовленням виконано на 101,8%.

З метою забезпечення ефективної підготовки науковими установами НАН України наукових кадрів вищої кваліфікації в умовах запровадження вимог нового Закону України «Про вищу освіту» при Президії НАН України створено комісію з питань аспірантури та докторантури, основними завданнями якої визначено: аналіз стану підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі і докторантурі наукових установ НАН України та розроблення заходів щодо її поліпшення; координацію діяльності наукових установ НАН України з підготовки здобувачів вищої освіти ступенів доктора філософії і доктора наук; загальне керівництво підготовкою проектів державного замовлення на підготовку наукових кадрів НАН України, організацією його розміщення (конкурсів

виконавців); розгляд проектів нормативних актів та розроблення пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Учасники засідання дуже негативно оцінили названі «новації», запроваджені у діяльності аспірантури. Наголосили на тому, що більшість названих недолугостей виникла у зв'язку із орієнтацією на діяльність аспірантури при вищих навчальних закладах, яким притаманні розробка і використання навчальних програм, утримання штату викладачів, велика кількість аспірантів на одну спеціалізацію та нехтування інтересами і реальними законодавчо встановленими можливостями наукових установ академічного сектора науки. До того ж МОН України намагається переглянути кількість (безумовно у бік зменшення) спеціалізацій для підготовки спеціалістів в аспірантурі.

Як підкреслив В.Г. Кремень, в наукових установах академії наук освітня складова підготовки аспірантів виконувалася через нерегульованість оплати праці на громадських засадах. Адже в аспірантурі наукових установ можна оплачувати виконання навчального навантаження лише за наукове керівництво. НАПН України двічі у 2016 і 2017 рр. письмово зверталася з пропозиціями щодо законодавчого врегулювання цього питання до МОН України, однак не отримала позитивного рішення.

Запропоновано від імені Ради звернутися до МОН України щодо ініціювання внесення до затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 «Про затвердження порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» доповнення щодо порядку оплати виконання освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки наукових кадрів у наукових установах.

Запропонований проект рішення було доповнено пропозиціями Національної академії педагогічних наук України.

Заслухавши та обговоривши інформацію віце-президента Національної академії наук України академіка НАН України А.Г. Загороднього про діяльність аспірантури в наукових установах національних академії наук України у контексті положень нових Законів України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність», Рада президентів академії наук України зазначила, що за умов кризового стану наукової сфери, подальшого падіння престижності наукової діяльності збереження аспірантури в академічних наукових установах, продовження підготовки наукових кадрів згідно з новими вимогами законодавства набуває особливого значення.

Зокрема, першорядної уваги вимагають питання отримання цими установами ліцензій на право провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, акредитації відповідних освітніх програм, організація навчального процесу, фінансування діяльності аспірантури.

З метою забезпечення успішної реалізації цих завдань Рада президентів академії наук України *ухвалила*:

1. Інформацію віце-президента Національної академії наук України академіка НАН України А.Г. Загороднього про діяльність аспірантури в наукових установах національних академій наук України у контексті положень нових Законів України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність» та її обговорення взяти до відома.

2. Національним академіям наук України систематично обмінюватися інформацією та досвідом з питань діяльності аспірантури, пропозиціями щодо вдосконалення нормативно-правової бази підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації та спільного подання відповідних проектів до центральних органів виконавчої влади.

3. Вважати за доцільне підготувати та подати від імені Ради президентів академій наук України до Міністерства освіти і науки України пропозиції щодо внесення доповнень до Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, такого змісту: «Виконання освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки наукових кадрів у наукових установах здійснюється на умовах погодинної оплати» – для подальшого внесення в установленому порядку на розгляд до Кабінету Міністрів України.

5. Слухали: Про бюджетне фінансування Національної академії наук України і національних галузевих академій наук України

(В.Л. Богданов, В.Г. Кремень, В.І. Цимбалюк, Б.Є. Патон)

В.Л. Богданов охарактеризував стан бюджетного фінансування НАН України на час проведення засідання та розповів про деякі прогнози держбюджетного фінансування академічного сектора науки у поточному році.

Законом України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” обсяг фінансування Національної академії наук України за рахунок коштів загального фонду держбюджету в 2017 р. визначений у сумі 2 млрд. 701,8 млн. грн., що на 641,2 млн. грн., або на 31,1% більше за обсяг фінансування 2016 року. Це зростання відбулося вперше після трирічного зменшення і у 2017 р. обсяг фінансування Академії відповідатиме рівню 2013 р. Затверджені обсяги бюджетного фінансування Академії на 2017 р. не забезпечують її мінімальних потреб, що призводить до припинення фінансування окремих проектів з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, подальшому скороченню чисельності працюючих в установах Академії, посилить відтік молодих талановитих науковців, до вимушеного запровадження режиму неповної зайнятості. Інформація Академії про основні результати і напрями подальших робіт з науково-технічного супроводу галузей економіки та високотехнологічних виробництв була надана Кабінету Міністрів України. Відповідно до розрахункових показників мінімально необхідний обсяг фінансування НАН України у 2017 р. за рахунок загального фонду держбюджету має складати 3 млрд. 328,4 млн. грн., для чого необхідно передбачити додатково 626,6 млн. грн., в тому числі – 452,1 млн. грн. на забезпечення виплати заробітної плати в режимі повної зайнятості.

Національна академія наук України зверталась до Кабінету Міністрів, Верховної Ради, Міністерства фінансів України з пропозиціями щодо необхідності збільшення обсягів її фінансування при коригуванні Закону України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” та надавала відповідні розрахунки. Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти своїм рішенням від 22 лютого 2017 р. “Про фінансове забезпечення сфери науки і освіти у 2017 р.”, зокрема, підтримав пропозиції Академії щодо необхідності збільшення її обсягів фінансування у 2017 р. та рекомендував Кабінету Міністрів України вишукати додаткові кошти та підготувати пропозиції щодо внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” в частині збільшення фінансування Національної та національних галузевих академій наук.

У Верховній Раді України зареєстровано законопроект, яким передбачається збільшення у поточному році обсягів фінансування Національної та національних галузевих академій наук України.

Учасники засідання обмінялися інформацією та обговорили проблеми держбюджетного фінансування академічного сектора науки у 2017 р.

Рада президентів академій наук України *ухвалила*:

1. Взяти до відома інформацію та обговорення щодо стану бюджетного фінансування Національної академії наук України та національних галузевих академій наук України з Державного бюджету України у 2017 р.

2. Вважати за доцільне Національній академії наук України, національним галузевим академіям наук України звернутися до Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України з проханням сприяти збільшенню обсягів фінансування національних академій наук України при коригуванні Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» відповідно до пропозицій.

6. Слухали: **Різне.**

Про підсумки подання робіт на здобуття Державних премій України в галузі науки і техніки 2017 року.

(В.С. Стогній, Б.Є. Патон, В.І. Цимбалюк)

З інформацією виступив заступник Голови Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, керівник Секретаріату Комітету В.С. Стогній.

Секретаріатом Комітету прийнято до розгляду 41 роботу, у тому числі 33 роботи, які мають дозвіл для публікації у засобах масової інформації, 5 підручників та 3 роботи, що становлять державну таємницю, на здобуття Державних премій України в галузі науки і техніки 2017 року. Одна з відмінностей робіт на здобуття премій цього року у тому, що чисельний склад авторського колективу має становити не більше 8 осіб (раніше – 10 осіб). 44% загальної кількості робіт представлено вченими радами вищих навчальних закладів України, 27% – науковими установами НАН України. 4 роботи подано НАМН України, по одній роботі надійшло від НААН України, Міністерства внутрішніх справ України, громадських організацій, Мінекономрозвитку та торгівлі України.

Найбільше робіт (9 одиниць) надійшло за науковим напрямом «раціональне природокористування», 5 робіт – з «наук про життя», по 4 роботи – за напрямами «економічні науки» та «суспільно-політичні науки», по 3 зв напрямом «аграрний комплекс», «інформацій та комунікаційні ...», «промисловий комплекс», «фізика»; за іншими напрямами («біологія», «енергетика», «механіка», «нові речовини і матеріали», «хімія і фармакологія») подано по 1–2 роботи.

До авторських колективів поданих робіт входять: 7 академіків НАН України, 2 академіки НАМН України, 5 академіків НААН України, а також 15 членів-кореспондентів НАН України. Серед авторів робіт – 37 ректорів вищих навчальних закладів, керівників наукових установ і підприємств.

Разом з тим доповідач зазначив, що якість поданих робіт мала б бути кращою, роботи не завжди відповідають науковому напрямку, на премію за яким претендують, а є випадки подання від однієї установи двох робіт, які рекомендовані вченою радою на виборювання премії за одним і тим же напрямом.

Є нарікання також на недбалий попередній відбір і рекомендацію робіт спеціалізованими секціями Комітету.

З метою уникнення прикрих недоліків при рекомендаціях робіт на здобуття Державних премій В.С. Стогній звернувся до керівників академій провести відповідну роботу з керівництвом наукових установ, які знаходяться у віданні академій.

Рада президентів академій наук України *ухвалила*:

1. Інформацію щодо підсумків подання робіт на здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки 2017 року взяти до відома.

2. Вважати за необхідне звернути увагу керівництва наукових установ національних академій наук України на більш ретельний відбір робіт на здобуття Державних премій України в галузі науки і техніки, зокрема не допускати надання рекомендацій двом та більше роботам (можливим конкурентам) з одного наукового напрямку від однієї установи.

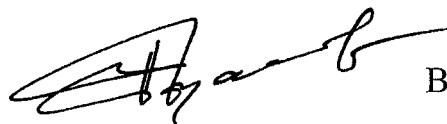
Б.Є. Патон оголосив засідання Ради президентів академій наук України закритим.

Голова Ради президентів академій наук України,
президент Національної академії наук України
академік НАН України

Б.Є. Патон

Відповідальний секретар Ради президентів
академій наук України,
головний учений секретар НАН України
академік НАН України

В.Л. Богданов